

PANOWAĆ (976) *vb impf*

Oba a oraz o jasne (w tym w pierwszym a 17 r., w drugim 2 r. błędne znakowanie).

*inf panować (109). ◇ praes 1 sg panuję (13) [w tym: -e (1)]. ◇ 2 sg panujesz (10). ◇ 3 sg panuje (226). ◇ 1 pl panujemy (4); -emy (2), -(e)my (2). ◇ 2 pl panujecie (2). ◇ 3 pl panują (72). ◇ praet 1 sg m -em panowałem (1). ◇ 2 sg m panowałeś (1). ◇ 3 sg m panował (267). f panowała (17). n panowało (10). ◇ 2 pl m pers -eście panowali (1). ◇ 3 pl m pers panowali (43). subst panowały (9). ◇ fut 1 sg m będę panował (1) *BielKom*, panować będę (1) *SkarKazSej*. ◇ 2 sg m będziesz panowałem (4), panować będziesz (3); będziesz panowałem *KochSat*, *HistRzym*, *KochPs*; panować będziesz *BibRadz*, *KołąkSzczęśl*; będziesz panowałem : panować będziesz *BielKron* (1:1). ◇ 3 sg m będzie panował (23), panować będzie (8), będzie panował a. będzie panować (1) *HistAl*; będzie panował *TarDuch*, *WróbŻółt*, *KromRozm III*, *KrowObr* (2), *Leop* (4), *BielKron* (5), *Mącz*, *KochPs*, *ArtKanc*, *LatHar*, panować będzie *KuczbKat*, *CzechRozm*; będzie panował : panować będzie *BibRadz* (2:4), *WujNT* (3:2). f będzie panowała (5) *SeklWyzn* (2), *KuczbKat*, *BudBib*, *Phil*, panować będzie (2) *WujNT*, *SkarKaz*. n będzie panowało (1) *HistAl*, panować będzie *LeovPrzep* (2), będzie panować (1) *Leop*. ◇ 1 pl m pers panować będziemy (1). ◇ 3 pl m pers będą panować (14), panować będą (2), będą panowali (1) *ActReg*; będą panować *BielKom*, *Leop* (4), *RejPos* (2), *BudBib*, *CzechEp*; będą panować : panować będą *BibRadz* (3:1), *BielKron* (2:1). subst panować będą (2) *BielKron*, *BudBib*, będą panowali (1) [m] *SeklKat*. ◇ imp 2 sg panuj (9). ◇ 3 sg niech, niechaj, niechajże panuje (22). ◇ 2 pl panujcie (3). ◇ 3 pl niech, niechże, niechaj panują (4). ◇ con 2 sg m byś panowałem (1). ◇ 3 sg m panowałby, by panował (34), bodaj panował (1), dajże panował (1). f by panowała (10), bodajże panowała (1). n by panowało (4). ◇ 1 pl m pers byśmy panowali (3). ◇ 2 pl m pers byście panowali (1). ◇ 3 pl m pers by panowali (7). subst by panowały (2). ◇ part praes act panując (14). ◇ part praet act panowawszy (1) *StrykKron* 185.*

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. *Sprawować władzę, rządzić; dominari Miech, Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, JanPrzyw, Cn; imperare HistAl Vulg. Mącz, Modrz, Cn; regere HistAl, Mącz, PolAnt, Calep, Vulg; regnare Miech, Mącz, PolAnt, Modrz; praesesse Mącz, Modrz, JanPrzyw; potiri (rerum) Mącz, Modrz, Cn; imperitare, tenere imperium Modrz, Cn; possidere, stare, triumphare Vulg; gerere potestatem, gubernare, magistrare, premere imperio, regitare Mącz; gerere a. tenere principatum, principari PolAnt; praesidere JanStat; habere dominationem a. summam potestatem Cn (777) : BierEz M4v; Każdy który panuje ma być cichy á przyjemny, dla tego aby go tim więcej w poczciuofci miano, niżbygo nie bano. *BielŻyw* 10, 7; *MiechGlab* 73, 74; wzyalysmy go ze by był nam Hospodarem, thym obyczayem yako panował Dzyad yego y oczyecz yego *LibLeg* 6/191, 6/191; *KrowObr* 3 [2 r.], 7v; *Leop* 2.Par 36/20; *BibRadz* *Iob* 34/17, *Dan* 11/4; który [*Berdebek*] zabił dwánaście braćiey áby sam panował *BielKron* 439v, 7v, 20, 86v, 88, 98v (17); Monarchia, Gdzie yedno yeden wedle praw krolewít pánuye. Aristocratia, Gdzie wiele dobrych á zacnieyłzich ludzi pánuyą/ to yeft gdzie zacna a vczćiwa rádá Rzecz poľpolitą ípráwuye. Democratia, Gdzie wżiśtko poľpóľstwo pánuye. [...] Tyrannis, Gdzie tylko yeden wedle woley fwey nie wedle ípráwiedliwości pánuye/ który sam y práwem y królem y ípráwiedliwością yeft. *Mącz* 308b, 94a [3 r.], 131b, 150b, 190c, 204b (17); *GórnDworz* Ee5v, Ee6; *HistRzym* 57v, 60; *CzechRozm* 246; *ModrzBaz* 25, 44v, 46v, 101, 106v, 144v; Begirig fein zu*

hertſchen. Chce mu się pánować, et, Stoi o kroleſtwo. Induci cupiditate regni. *Calag* 64b, 64b [2 r.]; *StryjKron* 100, 692; *CzechEp* 333, 335, 355 [3 r.], 356 [2 r.], 411; iż Páweł ś. nie znał żadney eminencyey Piotrowey/ ktorey fię też Piotr ś. nie domágał/ ále iáko ſam nie pánował/ ták y drugich od pánowania we zborze/ y nád zborem odwodził. *NiemObr* 42; Pánuy o Krolu ſzczęſliwy *KmitaPsal* A3v; *Paprup* B3; *Calep* 340a [3 r.]; *Phil* S4v; VVOIEVODOVV dwánaście potym pánowało. Lecz fię pánowanie ich Polſzce nie nádáło. *KlonKr wstęp* A2; W Swey Alexánder kwitnácey młodoſci Pánował hoynie: czym wielkiey miłóſci Doſtał był ſobie z ludzi v kázdego *KlonKr* Fv, *wstęp* A2, A2v, k. A4, F3; *SkarKaz*)(2v; *SkarKazSej* 697b.

panować u kogo (3): Panował v Wandalow gdy z polſki wyſzli krol Modygifit trydziefci lat *MiechGlab* 47; *BielKron* 7, 439.

panować komu (59), czemu [w tym: terytorium (8) żywotne – w bajkach (3)] (11): Szczuká będąc w rzece iedney/ A nie máiac ſobie rowney: Wſzytkim rybom pánowała *BierEz* R4v, F, L, S4; Rachel dlugo nyepłodna Iozepha urodzyla/ ktory wſzytkyemu eyptu panoual *PatKaz III* 105; *MiechGlab* 39; *BierRozm* 10, 15; *LibLeg* 10/62v; *RejPs* 108; *HistAl* E8, N2v; *Diar* 120; Dawid prze ſwą pokorę wſzem żydom pánował *BielKom* F5v; *KrowObr* 3v; A poruczáia iednemu człówiekowi vrząd ſwoy doroczny/ áby pánował wſzytkiey ziemi ich *Leop* 1.Mach 8/16, *Is* 19/4; *BibRadz Is* 19/4, *Ez* 34/4; *BielKron* 10, 455v; *OrzQuin* P; *WujJudConf* 17; Pánie Boże [...] raczyłeś wziąć tego/ ktoregoś nam był pomázał/ áby nam pánował *MycPrz* I [A3]v; *ModrzBaz* 18v, 52v; *SkarJedn* 205; Niechayże mu téz zá to Tyran pánuię *KochPs* 168, 209; *CzechEp* 335, 374; *NiemObr* 172, 173; *KochWr* 35; *Paprup* Dv; iż nie była to rzecz godna/ áby ten miał wielkoſci ludzi pánować/ ktory nád biaległowy był nikczemnieyſzym *Phil* S2; *KochFrag* 43; GDyż wſzytkim ziemióm/ które okrag Króleſtwá náſzego zámyka/ iáko iedno Kſiáżę y Pan iednoſtáynie pánuiemy *SarnStat* 116, 111, 887, 986, 1058, 1187; LECH, Słowiánin nappierwſzy pánował Polánom *KlonKr wstęp* A2; *PowodPr* 20; *CzahTr* K Cf *panować jak dlugo*; »dlugo panować«, »panować poddanym«, »ſzczęſliwie panować«.

panować nad kim (65), nad czym (5) [w tym: nad terytorium (3)]: Krolowie panuią nad tymi ktoré pod ſobą maią/ vkazuiątz motz nad nimi ſwégo pańſtwa ij przełózenia *OpecŻyw* 95; day nam to miły panie aby iulz zadna ina zwierzchnoſc a moc poltronna nad nami niepanowała *RejPs* 124v; *MurzNT Luc* 22/25; *LubPs* Y3v; *KrowObr* 3, 5v; *Leop Num* 16/13, *Sap* 3/8, *Is* 28/14; ktoreſ [króle] ty poſtánowił nád námi dla grzechow náſzych/ ktorzy pánuią nád ciáły náſzymi y dobytki náſzemi według ſwey woley *BibRadz* 2.Esdr 9/37, 1.Par 4/22, *Dan* 11/3, 3.Esdr 4/3, *Sap* 3/8; Pirwſzego roku iego pánowania/ pánował téz nád Izráelity Acháb ſyn Amry. *BielKron* 84; nie ſłuſzna rzecz ieſt áby ſwiecki pan miał pánować nád duchownym. *BielKron* 156, 6v, 11v, 17v, 20, 50v [2 r.] (18); Orbem terrarum gubernare Náđ wſzem ſwiátem pánować. *Mącz* 150b, 433c; *RejPos* 130, 131, 142v, 315v; *BudBib Iudic* 8/22, 1.Par 4/22, 2.Esdr 9/37, *Is* 3/4, *Sap* 3/8; wiecie że oni ktorym fię podoba pánować nád narody/ pánuią nád nimi/ á ktorzy ſą wielcy nád nimi/ władaia nimi. *BudBib Mar* 10/42; *CzechRozm* 250v; *ModrzBaz* 48; *StryjKron* 115, 667; *CzechEp* 334, 335 [2 r.], 405, 409, 425; *NiemObr* 57, 154; *ArtKanc* C13; *WujNT Matth* 20/25, *Mar* 10/42, *Luc* 22/25; *SkarKazSej* 689b [2 r.]. Cf *panować jak dlugo*; »panować mocą«, »panować nad poddanymi«.

panować między kim (2): *MiechGlab* 75; Bo zpośrodku Germániey połyłano do Prus Grofy Rzelkie: ktorzi między ludźmi nie łwemi okrutnie á frodze pánowáli. *ModrzBaz* 74v.

panować po kim [w tym: *gdzie* (6)] (28): *MiechGlab* 67, 73 [2 r.]; Vlixes fyn Láerthá Krolá z Antiochiey Itakus/ rzeczony/ od tego wyłpu/ iż tám po oycu pánował. *BielKron* 25v, 7v, 8v, 61v, 105v, 154v, 439; *KwiatKsiąż* F3v; Tyberius, Cefarz Rzymiski ktori po Auguštufie pánował *Mącz* 470d, 80d; *StryjKron* 395; *CzechEp* 365; [Kazimierz] zořtawil bel te Sini ktotzi ponim panowali. *Paprup* C4; *SarnStat* *6; VANDA, po Bráćiey łwoiey mężnie pánowała *KlonKr wstęp* A2, *wstęp* A2v, A3. Cf *panować jak długo*; »panować na kroleřtwie«, »po łmierci [czyje] panować«.

panować gdzie (128): Delfin ktorý tám [w morzu] pánował/ [...] Nátychmiałř się zá niá [szczuká] rzućil. *BierEz* R4v; *HistJóz* Ev; *MiechGlab* **6v, 39; *HistAl* G7v, N2v; Seon krol Amorreyski [...] pánował od Aroer [...] až do rzeki Iebok *Leop Ios* 12/2, *Ios* 12/4, *Dan* 11/2; KAdmus było imię włafne krolá Phenickiego fyná Egenorá/ ktorý v Tyru y Sydonu pánował *BielKron* 48v; gdyż [ja, *Machomet*] pánuię od wřchodu do zachodu łłóńcá *BielKron* 254; będziefz [*Machomecie*] ná tym wřzytkim łpokoynie pánował co teraz dzierzyłř/ y twoie potomłřtwo *BielKron* 254v; W Ruři náyduie łie napierwey być y pánować tych trzy bráćiey/ to iefł/ Kiy/ Šćiek/ Korew *BielKron* 343v, 6 [2 r.], 7v, 8v [4 r.], 9v [3 r.], 10 (42); *Mącz* 333d; *OrzQuin* Sv; gdzie przed tym dwá albo trzy panowali/ tám ono imienie ieden tylko łobie przywłafczy. *LeopPrzep* C2; *HistRzym* [2], 41, 48v, 61, 133; pánował [krol baszański] ná gorze Chermonie/ y w Salchy/ y po wřzem Bálřanie/ áłř do gránice Gefzurow y Mááchátow/ y połowicy Gileadá *BudBib Ios* 12/5; Bo tácy Pánowie/ byliby włafnie onemi Filofofy/ o ktorých powieđal *Plato*, że bylaby łzczęłłiwa Rzeczpołpolita/ w ktoreyby tácy pánowáli. *ModrzBaz* 49v; *KochDryas* [A3]; Od głębokiego brodów Euphrátá/ Będzie pánował do kráiu łwiátá. *KochPs* 105; Dzieći iego [*Jagielly*] ná Koronie Polłkiey/ y w wielkim Xięłřtwie Litewłkim pánować miály *StryjKron* 512, 11, 16, 71, 81, 250 (12); iż iuż wiecey niź przed tyłřciem lat to łię łtálo/ że Papieź w Rzymie pánuię *CzechEp* 409, 376 marg; *NiemObr* 130, 136; *PudłDydo* B. Cf *panować po kim*; *jak długo*; »panować na kroleřtwie«, »panować mocá«, »szeroko panować«, »po łmierci [czyje] panować«.

panować jak długo [w tym: *gdzie* (19), *komu* (10), *po kim* (7), *nad kim* (4)] (155): *MiechGlab* 47, 48, 49, 75; *SeklWyzn* Av; á zá wolá iego łwięthá przez thák wiele lath Wálřá Krolewłka Miłóć łławnie nád narody náłřemi pánuięłř. *BibRadz* *2; Alexander bárzo krotko pánował *BibRadz* I 451a marg, *Dan* 11 arg; Sellum po nim [po *Zachariaszu*] pánował tylko miełřac w Sámáryey. *BielKron* 88; LVcius Tárquinius pyłřny łiodmy á ołřtátni krol Rzymłki pogáńłki/ pánował Rzymiánom lat XXXV. *BielKron* 103v; LEO dzyefiáty Papieź Rzymłki/ pánował w Rzymie nád duchownymi czerzy láta *BielKron* 190, 8, 10v, 27, 60v [3 r.], 61 [3 r.] (89); *Mącz* 401c; Welogius waleczny ktorego zwalczyli/ Kiedyby przy nim náłřy s łwemi poczyty byli/ Pánowałby w Azyey áż do czáfu tego *Paprup* T; *SkarJedn* 209; łynowie y potomkowie ich po nich łługi wiek káždy ná łwoim wdziale łpokoynie pánowáli *StryjKron* 115; vmárl wielki Kniáź Włewold/ pánowáłřy mnoho lat *StryjKron* 185, 10, 275, 416; *CzechEp* 378, 379; Lełek ktori zdrada dołřal Panłřwa tilko przez noc panował *Paprup* A4v, A4, B, G2; [*Popiel pierwszy*] Náłřapił ná pánłřtwo po oycu/ Roku 815. Pánował lat 14. *KlonKr* B2, Av, A4v, B2v, B3, B3v (20). Cf *Zwroty*.

W *przeciwstawieniach*: »służyć (3), być poddanym ... panować« (3): że wszyscy biskupi nie tylko żeby mieli panować komu, ale służyli i byli poddani zawsze królom i innym zwierzchnościom ziemskiem. *Diar* 45; *CzechEp* 335 [2 r.].

W *charakterystycznych połączeniach*: *bezpiecznie panować* (2), *wedle Boga, czyście, dobrze, z godnością, hojnie* (2), *imieniem wiary, jednako, jednostajnie* (2), *łaskawie, mężnie, miłościwie, nieporządnie, nierozdzielnie* (2), *okrutnie* (3), *w (dobrym) pokoju (spokojnie)* (8), *wedle prawa ((bez)prawie)* (5), *pysznie, z rozumem, rządnie (w dobrym rządzie i zgodzie)* (2), *sławnie (z wielką (dobrą) sławą, w wielkiej sławie)* (4), *wedle (prawa) sprawiedliwości (sprawiedliwie)* (3), *srogo (srodze)* (5), *surowo, wedle swego zdania, wedle (według) ustaw(y)* (2), *z wielką czcią, z wielką pochwałą, z wielką powagą* (2), *wedle (według) woli [czyjej]* (3), *wolnie (wolno)* (2), *bez wszelkiej przeciwności; panować barzo krotko, aż do czasu* (2), *z dawna, przez długi czas, długi wiek, po dzisiejszy dzień, [ile] lat* (131), *przez [ile] lat* (2), *[ile] miesięcy* (10), *niedługo* (5), *przez noc, (jeden) rok* (2), *do (swej) śmierci* (2), *tego czasu* (2), *na(d) (w) ten czas* (5), *teraz* (4), *wiecznie* (2); *panować bliżnim, nad duchownymi, nad ludem* (5), *(różnych narodów) ludziem (wielkości ludzi, między ludźmi, nad ludźmi)* (6), *miastom, nad narodem ((obojemu) narodowi)* (10), *nad nieprzyjacielem, niewolnikom, nad pany, nad pogany, nad [iloma] pokoleniami, nad wilem państw, nad wiernymi, nad wszem światem (wszystemu światu)* (2), *wszystemi (innymi) (nad wszystkie inne, wszystkim)* (4), *(wszystemiej) ziemi* (5), *nad zwyciężonemi; panować po bracie* (2), *na [czyim] miejscu, z ojcem, po ojcu* (5), *rzędem, społu (z bratem) (wespolek)* (4), *z swymi potomki; panować w krainie [jakiej]* (2), *w [jakim] kraju (krajom)* (2), *do kraju świata, w księstwie (na księstwie)* (4), *w mieście* (5), *w monarchiej, na południe, na północy, w państwie* (3), *w Rzeczypospolitej, na [czyim] udziale (w udziale)* (2), *na wschod słońca* (5), *od wschodu do zachodu słońca, na zachod słońca* (3), *w ziemi [jakiej] (na ziemiach)* (7); *biskup panuje(-q), car(z)* (5), *cesarz* (22), *dzieci, ina zwierzchność, jeden, jeden po drugim* (2), *jedynowładecz, książ, król* (40), *królowa, książę (ksiądz)* (5), *moc postronna (insza) (postronni)* (3), *papież* (3), *potomek (potomstwo) [czyj(e)]* (2), *sam* (9), *sołtan, syn [czyj]* (20), *wojewoda, wszystko pospolstwo, zwierzchny monarcha, zwycięzca*.

Zwroty: »długo panować« [zawsze w życzeniach; w tym: komu (4), gdzie (1)] (8): A ziczimi panv woyewodzie [wołoskiemu] [...] abi on. wefdrowyv dlugo wtim panstwie panowal *LibLeg* 10/150; *OrzRozm* L3v; *Prot* D2v; *RejPos* 3v; *KmitaPsal* A5v; *ActReg* 54; *SiebRozmysl* [A3]; *KlonKr* F4.

»panować na królestwie, w królestwie, królestwu; panować na cesarstwie, w cesarstwie« [w tym: jak długo (10), po kim (2)] = *super regnum dominari HistAl* [szyk zmienny] (7:3:1,4:1): *HistAl* N2v; *WE*[pezyanus Fláwius pánował lat dzyewięć ná Cefárstwie z dobrą ławą á godnością *BielKron* 146, 138v, 147v, 168v, 186, 305 (10); *HistRzym* 134v; *StryjKron* 11, 330; Abyś ták w dáném króleftwie pánował/ íakobyś lepiéy twą wiárę záchował. *GórnTroas* 50; [My *Zygmunt król polski potwierdziliśmy*] wżyftkié Wolności [...] przez Króle/ Pány/ y Książętá/ którzy przed námi byli/ y Króleftwu íako fámí albo z inémi w Króleftwie pánowáli [ac *Regno tamquam Monarchae sive Tetrarchae praeferunt JanPrzyw* 41]/ [...] dáné *SarnStat* 941.

»panować mocą, mocnie (a. mocno)« [w tym: nad czym (1), gdzie (1)] = *dominari potestate Vulg; dure dominari PolAnt* [szyk zmienny] (4:2): powftanie Krol mocnj y będzie pánował mocą wielką *Leop Dan* 11/3, *Dan* 11/4; *BielKron* 60v, 457v; *BudBib Ez* 34/4; *StryjKron* 330.

»panować państwem« (1): Y zmocni fie Krol od Poludnia/ y (ieden) z Książąt iego: y będzie (drugi) mocnieyłyfym niż on/ y będzie pánował pánstwem [*dominabitur dicione*] *Leop Dan* 11/5.

»panować poddanym, nad poddanymi« = *imperare subiectis HistAl*; *imperare hominibus Modrz* [szyk zmienny] (3:1): *HistAl* 15; Ten [król Salomon] nigdy ni ocz więcej/ Páná nie frálował/ Iedno iżby z rozumem/ poddanym pánował. *RejZwierz* 43v; *KochSat* B4v; *ModrzBaz* 142.

»panować na stolcu, na stolicy« [w tym: jak długo (2)] = *dominari coram solio PolAnt* [szyk zmienny] (2:2): *BibRadz Zach* 6/13; DOmicyanus brat Tytułow XII Cefarz/ pánował ná łtolcu Cefárłkim lat XV/ miełięcy VI *BielKron* 148, 75v; *CzechEp* 423.

»szczęśliwie (a. szczęście), fortunnie, z fortuną panować« [w tym: w życzeniach (5); jak długo (3), komu (3)] [szyk zmienny] (6:5:1): *BielKron* 173v, 181v, 190v, 427v; *Prot* D2v; *StryjKron* 452; A tén co po was dziś pánstwo łpráwuie/ Niechay fortunnie/ y zdrów nam pánuie *KochPieś* 13; *PaprUp* A4; Ktory [...] Sercá śláchetney Polłkiej krwie zhołdował: By tymże kráiom łzczeńliwie pánował. *GrochKal* 14; *SiebRozmyśl* [A3]; *KlonKr* F4; *PowodPr* 29.

»[gdzie] szeroko panować« (4): Soliman w Azyey łzeroko pánował *BielKron* 240, 7, 275; *StryjKron* 360.

»po śmierci [czyjey], po ześciu [czyim] panować« [w tym: gdzie (5)] [szyk zmienny] (12:1): *BielŻyw* 163; Po Vlanowym źelciu pánował [*Post Ulanum regnavit*] w tymże Przekopie Car Tachtanus *MiechGlab* 73, 66, 67; iż zá żywotá mego myłłiem kthory miał pánować po łmierci [*qui recturus esset post mortem*] moiey *HistAl* N2; *BielKron* 111, 147v, 158v, 160, 305v, 343v; *StryjKron* 121, 692.

»panować we wszystkim [= niepodzielnie]« [w tym: jak długo (1)] [szyk zmienny] (2): Honoryus zachodne krolełtwá dzyerzał/ ktory po łmierci brátersłkiej łzełnalcie lat we włzytkim pánował. *BielKron* 158v, 343v.

Szeregi: »krolować, (i, a) panować« = *regnare et dominari JanStat* [szyk 3:3] (6): *Mącz* 350a; *RejPos* 3v, 142v; KIEdy Krol Herod krolował/ Náđ Zydy pánował/ Tedy fię Kryłtus národził *ArtKanc* C13; *Calep* 906a; *SarnStat* 897.

»panować i przewodzić« (2): łámi [*papieże*] chcą włzytkich łądźić y náđ włzytkimi/ pod tytułem łługi/ pánować y przewodzić. *CzechEp* 335, 334.

»panować, (a(bo), i) rozkazować« = *praecellere et dominari Vulg* [szyk 8:2] (10): *BierRozm* 17; *KrowObr* 3v; że krolém jest polskiem, ktory inaczej panować i rozkazować nie ma, jeno jak prawa polskie uczą. *Diar* 60; *BibRadz 3.Esdr* 4/3; *RejPos* 317; *WujJudConf* 17; *ModrzBaz* 12; *CzechEp* 374; *NiemObr* 172; A łtárłzy więc Włodźillaw Czechóm rołkázował/ A potym záś y Węgróm walecznym pánował *KochFrag* 43.

»rządzić, (a, abo, i) panować« [szyk 3:1] (4): *Mącz* 349c; ktoremi słowy nápominano go [króla] áby pámiętał kármić tych ktorych rządzić ábo im pánować chce [*ut quos regere velit*]. *ModrzBaz* 18v; *StryjKron* 81; *NiemObr* 57.

»panować i władać« (1): [*Papa*] náđ zwierzchnością łwiecką pánowác/ y oną po łwey woli władać chce. *NiemObr* 154.

W przen (4) : yłz iego [*papieża*] łwięta moć nawieki będzie panowała. *SeklWyzn* Av; tylko ty obiema rękoma náđ námi chciey pánowác/ w iedney Miecz/ w drugiej łáłkę záwždy nołżąc *StryjKron* 667;

Atu iufz po ti macie [królów] Piaftowej tak ze i Iagielowej Krwie ktora panowala nam y przodkom nalfzem *PaprUp* Dv; Páftérskié vbogió fkrónie/ Z iego zdárzenia w korónie Krolewskióy/ częfto pánuią *ZawJeft* 16.

Przen (123) : Słońce áby w dzyeń fwyeciło ná to ye przełożył [= wyznaczył wysoki urząd] [...] Zás by w nocy pánowały Miefiąc y też gwyazdy [*fecit ... lunam et stellas in potestatem noctis Vulg Ps* 135/9] *LubPs* dd5; Gdy obliczna iefth [*pamiętka czystego rodzenia*] nálláduiá iey/ [...] y ná wieki koronowána pánuię *Leop Sap* 4/2; *BibRadz* Ov 11/12; *BudBib* 4.*Esdr* 11/19, 21.

panować komu, czemu (8): *RejZwierz* 130; Trzebá tedy nam wlfzem obywatelom [...]/ ták duchownym iáko y tym ktorym wiek Rycerfki pánuię/ poftępek przygod przodkow nálfzych [...] przed oczymá mieć *BielKron* 334v; Tho fą mále wlfztyki morzá miedzy ziemiámi/ ktorym Oceanus pánuię. *BielKron* 461, 438; Słońce/ áby biálemu dniowi pánowáło *KochPs* 199; Głowá grunt w człeku głowá mu pánuię/ Powod iefth wlfzech fpraw/ człónkom rofkázuie *RybGęfli* C4v; *WujNT Rom* 7/1. Cf *Zwrot*.

panować nad czym (3): Waruy fie tich ktorzy nad prawdą panuią. *BielŻyw* 96; A tá głowá przeftráulfylá wlfyftekę ziemię/y pánowáá nád nią/ y thymi kthorzy miefłkáiá ná niey *Leop* 4.*Esdr* 11/32; *BudBib* 4.*Esdr* 11/32.

panować gdzie (5): [*aqua vitae*] Kroleftwa zachowuie W moskwi w Litwie panuie *LudWieś* B4v; *HistAl* 15; *BielKron* 9v, 290v; iż y w tym X.K nie wedle Bogá poftępuie: gdy ták cudzoziemftwem y powłączánim fię po świećie [*tj. że są cudzoziemcami i włóczęgami*] drugim/ pánuiąc lám w murzech Poznánfkich/ nie dziedźicznych z rodu/ ná Tumie/ śmieie bez boiáźni Bożey wřaga. *CzechEp* 58.

Zwrot: »[jakim] panowaniem [komu] panować« (1): Bo iednym y iednákim głofem práwo ma do wlfzytkich mowić: iednym á iednákim pánowánim má wlfzytkim pánowác [*uno atque eodem imperio omnibus praeesse*] *ModrzBaz* 72v.

Szereg: »panować a rządzić« (1): iufz prawi postaremu Rufianowie będą panowali anieprawda będzie rządziła [!]. *ActReg* 100.

a) *O mocach oddziałujących na los ludzi* (16) : tymżeć też fpofohem śmierć przez fześć tyśięcy lat pánowác miáá/ á fiodmego tyśięcá będzie práwie zniřczoná. *LeovPrzep* I3.

panować komu (9): [*Chrystus*] był vdręcżon dla grzechow na fzych [!] y vmarł. A ivż więczei nie vmrze/ a fmięć mv więczei niebędzie panowála *SeklWyzn* D [*przekład tego samego tekstu: KuczbKat, CzechRozm, CzechEp, WujNT*]; Nie iednákie w nim [*w świećie*] fzczeńfće/ wlfzem ludziem pánuię *BielKom* Bv; *KuczbKat* 50; *CzechRozm* 194, 265; *CzechEp* 329; *WujNT Rom* 6/9, s. 542 marg; FOrtuna dobrym mieniem iák Bogini rządzi/ Wlfzem pánuię *CzahTr* L4v.

panować nad kim, nad czym (6): *BielŻyw* 3; *RejPos* 87; Cnotá fkarb wieczny [...]/ Tegoć nie wydrze nieprzyiáciel fřogi: [...] Nád wlfzytkim inřzym pánuię przygodá. *KochPieś* 35; *WysKaz* 46; Szczeńfće, iák fztucznie nád ludzmi pánuięfz *KlonKr* B; *SkarKaz* 205b.

W charakterystycznych połączeniach: fortuna panuje, potrzeba, przygoda, szczęście (2), *śmierć* (10); *panować nad ciałmi, nad każdym, nad ludźmi, wszem (ludziem)* (2), *nad wszystkim inszym, nad wszystkimi żywiącymi*.

b) *Być bogatym, moźnym; mieć powodzenie w życiu* (10) : iż nie ina Może być temu przyczyna, Że tak mnodzy chcą panowác [...]. Jedno, iż onę swą żąd[zą] [...] Rzekomo tym napełniają, Im więcej

państwa mają *BierRozm* 18, 17; *BielKom* Cv; Pátrrze ná ty błazenki gdy po fwiátu chodzą/ [...] Kiedy tu nic nie baczą ná ty omylności/ A przedfię fwiátem kręcą w okrutney chćiwości. Iákoby iuż ná wieki tu pánować mieli *RejWiz* 87, 87; *BielKron* 103; Civitas Atheniensium dum ea rerum potita est, Poki yelzche miáfto Athenieńskie pánowáło. *Mącz* 315d; *BudBib Ier* 2/31.

panować z czego [= dzięki czemu] (1): gdy fie [*Kaim*] rośpłodził/ wpráwował fyny fwoie ná łotroftwá á drapieftwá [...] iż ze złęgo nábycia pánował/ y potomki fwoie wfzytkich chytrości náuczył *BielKron* 3.

panować czym [= dzięki czemu] (1): kthorj [*Sienko*] my wzyal nyemalo skarbv, y pokvpyl sobye moym skarbem domj kamienne welwowy ale nyeflużna yefth rzecz abi Syenko czvdzim skarbem panował *LibLeg* 10/123.

c) *Być zbawionym, osiągnąć królestwo niebieskie (3)* : ktorzy [*Jakub i Jan*] też chćieli pánować/ y fiedzieć Pánu Kryftułowu/ ieden po práwey/ á drugi po lewey ftronie. *KrowObr* 15v.

panować gdzie (2): bo iuż ftániefz fie zálie prawdziwym Cefárzem/ to ieft/ wiernym krześciáninem A będziefz pánował w Cefárftwie Kroleftwá niebieskiego. *HistRzym* 48; pánować ná niebie/ Pewnie będziefz z Aniołmi *KołakSzczęśl* B4v.

d) *Trzymać na wodzy pokusy, namiętności, złe skłonności (11)* :

panować komu, czemu (5): kto lám fobie ieft/ fwému rozumowi panuie *OpecŻyw* 35; Nie toć ieft fzczeńcie vftrzępic fie złotem/ [...] To ieft fortunny co złotu pánuie *RejZwierc* 229v; *PowodPr* 61. *Cf Zwrot*.

panować nad kim, nad czym (6): Gdiż mu też ieden náłaiál, on odźedł mouiác iako ty nad fwoim ięzikim tak y ia nad fwymi vfzyna panuie. *BielŻyw* 98, 10, 11, 18, 85. *Cf Zwrot*.

W przeciwstawieniu: »panować ... służyć« (2): *ModrzBaz* 18; Wolność tedy náłzá/ ieft iemu [*Synowi Bożemu*] fłużyć/ á złym żądzam y fpráwam pánować *PowodPr* 61.

Zwrot: »(sam) sobie, sam nad sobą panować« = (*ipse*) *sibi dominare a. imperare* *Modrz* (2:1): iżby to niebył mędrzec ktoryby lám nad sobą nie panował *BielŻyw* 71; Záprawdę ten/ ktory lám fobie nie pánuie/ á ktory namiętnościam fwoim służy/ niegodzien áby iy Pánem zwano. *ModrzBaz* 18, 18.

Szereg: »panować abo rozkazować« (1): Abowiem káždy pirwey fobie pánować ábo rofkázować ma/ niżli drugim. *ModrzBaz* 18.

e) *Z podmiotem oznaczającym uczucie, cechę psychiczną, sposób postępowania: ktoś się czymś kieruje, czemuś ulega, jest jakimś (62)* : *Mącz* 82c; *ModrzBaz* 101; Bo fmyfl/ prze długi zwyczáy/ okrutności Pełen/ złołny pánuie *GrabowSet* L.

panować około kogo (1): ftárálem fie oto ząwždy áby około mnie niepánowálá żádna niepotrzebna prozność *RejPs* 187v.

panować u czego (żywotne) (1): ręką włáfną zábić [*dziecię*]/ frogość vkázuie *Zwierząt niemych*/ v których rozum nie pánuie. *ZawJeft* 40.

panować komu, czemu (25): *WróbŻołt* 118/133; ále mam tákiego ducha w fobie/ ktori fmyflowi memu ták mocnie pánuie/ iż żádnym obyczáiem fpokoinem mię być niedopużcza *HistAl* Iv, I8v; *KromRozm I* A3v [2 r.]; Nyech żádna nyefpráwyedliwość tu mnye nye pánuie/ Ktora ząwždy ludzkye fercá złą fwą fpráwą pfuye *LubPs* bb5v; *KrowObr* 62, 67v, 187; *BielSat* L3; *RejZwierc* A6v, 67; *Wiedz*

y teraz tá cnotá Lwowiánom pánuie/ Męstwo/ prawdá/ łtáteczność/ przy nich fie náyduie. *PaprPan* Gv, E2v, I4v, S2; Niechayże nam ná potym łtrách nie panuie/ Ponieważ ták wielmożny pan o nas czuie *KochPs* 189, 68; *SkarŻyw* 455; *KochSz* C; *KochMRot* B2; Wolność tylko tá Wolnością ma byđż zwána/ ktorey/ rozum/ nie zmyłły/ áni pochoći. (iełłi *affecty* ták zwác mamy) pánuią *GórnRozm* Bv, M2v; Gdy go Dyabeł grzechem zniewolił/ tedy mu oniż niewolnicy iego/ to iełłt ćiało y áffekty/ y łam Szátan pánuie *PowodPr* 61, 61.

panować nad kim (3): Prołłę nychże nádemną [grzechy] wyęcey nye pánują *LubPs* E3v; *BibRadz* Ps 118/133; *WujNT* Rom 6/14.

panować w kim, w czym (21): *OpecŻyw* 111v; *SeklKat* Rv; *RejKup* k5v; *HistAl* H8v; Pyłłe nigdy w zmyłłe twoim/ álbo w łłowie twoim pánowác niedopułłczáy *Leop Tob* 4/14; *BielKron* 165; *Prot* C3; iż miłóść tá/ o ktorey ia powiedam/ siłá ma przed tá miłóścią/ w ktorey żądze czielełne pánuią. *GórnDworz* Mm3v, D6; *HistRzym* 75v, [89]v; *RejPos* 27; Niechayże nie pánuie w ćiele náłzym grzech śmiertelny *WujJudConf* 90v; Bo przyidzie to wrychle/ iłż gdy złóści zginą z łwiátá/ bęđżie w was pánowálá łpráwiedliwość. *BudBib* 4.Esdr 16/53; *BiałKaz* D3v; *SkarŻyw* 595; *KochFr* 65; *WerGość* 222; lecz fráfunek w łercu mym pánuie. *ZawJeft* 20; W nas/ którchy łudźmi łtworzył/ niech łudzkość pánuie *ZawJeft* 32; *KlonKr* B3v.

panować gdzie (8): Iuż tám máło rozumu gđżye vpor pánuie *RejWiz* 8v; *KochZuz* A3v; ktory rozum ták ná tym *Concilium* dźiśia pánuie/ że Synowie łudźi prołłtych/ prze ołłwiecone łwe rozумы/ pośiedli dźiś w Trydenćie/ Krolewłkie y Cełárłkie Syny. *OrzRozm* P3; *Mącz* [454]b; *PaprPan* Pv; Kmiotká poddánego/ łługe/ Pan ma karác iáko łyná. Bo tám łpráwiedliwość z miłóśierđżiem pánuie/ przy oycowłkim karániu *GostGosp* 40; *Phil* 14; *SkarKaz* 638b.

W charakterystycznych połączeniach: bojaźń panuje, chciwość (3), chytrość (2), cnota (3), duch, dzielność, frasunek, furycja, gniew, grzech (7), łudzkość (2), łakomstwo (4), łaska, męstwo, miłóść, moc (2), niestworność, niewierność, nieżyczliwość, pochlebstwo, pokusa, prawda, prožność, pycha (3), rozpacz, rozum (8), (nie)spráwiedliwość (4), stateczność, strach, szatan, umiejętność, upor, uprzejmość, zazdrość (2), zbytni płacz, wymowka i zasłona lenistwa, zła sprawa, złość, zmysł, zuchwalstwo, żal, żądza (cielesna) (2); panować mąđrości, Rzeczypospolitej, wolności, zmysłowi; panować w bogach, w ciele [czyim] (2), w człowieku (w łudziach) (2), w dworzaninie, w miłóści, w łercu (łudzkim) (5), w łłowie, w umyłłe, w zmyłłe.

f) *Z podmiotem oznaczającym oddziaływanie: coś ulega czemuś [czemu] (1)* : piękność iż nie ma ciálá/ á iełłt [...] promieniem od Bogá/ wiele thym tráći/ kiedy fie złący s tá rzeczą/ ktorey łkázienie pánuie/ iáko iełłt ciáło náłże *GórnDworz* Mmv.

g) *Być włádnym, móc wybierać [nad czym] (1)* : [Bóg do Kaina:] włzákże w twoiey mocy iełłt grzech vcźynić álbo fie go vłtrzedz/ to iełłt/ wolnoć oboie vcźynić/ włzák nád obiemá pánuiełż. *BielKron* 3.

a. *O narodach i państwach: utrzymywać w poddaństwie, niewoli (48)* : *Leop Ier* 50/21; bęđżiełż [Ezawie] łłuzył brátu twemu [Jakubowi]. Ale przydźie to/ iż ty [tj. twoi potomkowie] pánowác bęđżiełż/ á odrzuciłż iarzmo ie⁸⁰ od łzyie łwoiey. *BibRadz* Gen 27/40; *KochWr* 33; *ZawJeft* 18.

panować komu, czemu (12): ták że ná koniec Rzym głowá łwięta włzyćkiego/ pod nogámi dźiśia Kápláńłkami iełłt/ ktory przed tym pánowál łwiátu włzyćkiemu. *OrzRozm* Hv; *BielKron* 5, 108, 255,

427, 438; *GrzepGeom* N; Iż nam Turcy w fregości pánuią/ Co rok to nałzych kráin vymuią. *BielSat* G2v; *BielSpr* 28; *ModrzBaz* 105, 105v; *BielSen* 15.

panować nad kim (16): *HistAl* N3v; *Leop Iudic* 15/11; gdyż ná on čás pánowali Filištyni nád Izraelem. *BibRadz Iudic* 14/4, *Lev* 26/17, *Ps* 105/41, *4.Esdr* 3/28, 12/23, *Iudith* 8/13; *RejAp* 141v, 145v; *BielSpr* 46v; *BudBib* 2.*Esdr* 9/28; Nie iżbyfmy nád Litwą tak panowac [!] mieli *MycPrz* I [C]2v; Iż fyn Dawidow nie miał przysć [...] ażby pierwey złołiwa zwierzchność ábo Cefárftwo Rzymfkie/ nád Izráelem y ná wżem świećie pánowało dziewięć mielięcy. *CzechRozm* 165v; że przed dawnemi czáfy Padwiánie rofkázowali Wenetom: á teraz opák/ Wenetowie pánuią nád Padwiány. *ModrzBaz* 105v; *NiemObr* 173.

panować gdzie (15): *FalZioł* +2v; *MiechGlab* *8v; *Leop Deut* 1/39, *Bar* 2/34; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/23; *BielKron* 292v; *MycPrz* I B4v; Cżego [...] naywięcey tá Prułka ziemią/ ktora teraz ieft pod Książęćiem/ przed dawnemi czáfy doznála: gdy tám przed tem Krzyżacy pánowali. *ModrzBaz* 74v; *StryjKron* 210. Cf *panować jak długo*.

panować jak długo [w tym: *gdzie* (6)] (8): aż przyślzá koroná Węgierfka ná Ołtrogoty/ ktorzy w niey pánowali lat sześćdziefiát y dziewięć. *BielKron* 298v, 266, 293v, 338; [Saraceni] potym fie rozłzerzyli przes Alám y Afrikam y długi čás pánowali *Mącz* 369a; Turci yuż to 263. lat pánuyą tego roku 1563. od pierwfzego ych królá Ottomana ráchuyąc. *Mącz* 470a, 475b; *CzechRozm* 165v.

W przeciwstawieniach: »panować ... służyć« (1): [Grecy] teraz w niewoli będący nie tylo wálki/ ále mieczá nieznáią: á ktorzy pánowali ná świećie: frototnie dziś służą iáko niewolnicy. *BiałKat* 128v.

W charakterystycznych połączeniach: w srogości *panować* (2), *wszetecznie*; *panować nad krolmi ziemie*, ((mało nie) *wszytkiemu* (*wszemu*)) *światu* (*nad wszystkim światem*, *po* (*wszem*) *świećie*) (7), *wiele ludziom*, w [jakiej] *ziemi* (*ziemi*, *na ziemi*) (5); *panować długi czas*, *długo* (2), (*przez*) [ile] *lat* (3), [ile] *miesiący*, *na ten* (*on*) (*w ten*, *przez niektory*) *czas* (5).

Zwrot: »mocą *panować*« (2): iż pod gorą Libanem było miáfto wielkie Enos Gigántow/ ktorzy wżytkiemu fwiátu mocą pánowali od włchodu słońcá do zachodu/ íci [...] wżytki zniewolili *BielKron* 5; *RejAp* 141v.

Szereg: »panować i rozkazować« (1): [senatorowie rzymscy] te⁸⁰ ftrzegli, aby nigdy żadnym innym iedno włáfnem ięzykiem/wżytki pośpolithe fprawy fie działy/ nie thelko w Rzymie ale też y w Grecijey/ y w Afijey przez tłumacze po wżem fwiećie tymże ięzykiem *panować* chcieli y rofkázowali. *FalZioł* +2v.

W przén (1) : O Mácetonowie namilfzy/ iuż od thychmiałt imię wálze nád pogány nie będzie pánowało. *HistAl* N3v.

b. *Sprawować władzę nad określonym zespołem ludzi, być zwierzchnikiem* [*nad kim*] (1) : Potym wżiawfzy Rotmiłtrze y przednieyfze/ y ty ktorzy pánowali [*dominantes*] nád ludem/ [...] prowadził Krolá z domu Pánfkiego *BibRadz* 2.*Par* 23/20.

c. *O Bogu i Chrystusie* (65) : *WróbŻołt* 117v; Tenći to Bog co wyecznye w fwey mocy pánuye *LubPs* P3v, S6; *Leop Ps* 65/7; [*proroctwo o Panu Chrystusie*:] Idumea będzie w iego dzyerzáwie/ z Iakobá będzie pánował. *BielKron* 43; *CzechRozm* 51, 149; Pan náłz/ bóg náłz pánuię *KochPs* 145; *MWilkHist* E2v.

panować w pośrzed(ku) kogo (3): RZekł pan panu memu [...] (*koment*) Czulfz bog ociec. Panu memu czulfz panu Iefufowi [...] (-) [...] panuy w pośrzedku nieprzyjacielow twoich. *WróbŻołt* 109/2 [*przekład tego samego tekstu*] *CzechRozm* 177, 180v.

panować komu, czemu (14): *TarDuch* A4; *WróbŻołt* 88/10; Pan wiernem w łáŃce/ á nyewiernym w frogości pánuie. *LubPs* P3v marg, Z3; *Leop* 3.Mach 6/35; *BielKron* 1v; *KuczKat* 391; *BudBib Is* 40/10; Ze Bóg ná niebie siedząc wżyfłkiemu pánuie. *KochPs* 86, 4, 113; *CzechEp* 238; [*Chrystus Pan*] ná to powłtał/ áby żywym y vmárłym pánował. *NiemObr* 121; *WysKaz* 3.

panować na co (1): Pan ná ogniŃtym niebie dwór fwoy wyfoki Záfádził/ ftąd pánuie ná świat fzyroki. *KochPs* 154.

panować między kim (2): Pan Kryftus fyn Boży/ Krolem być/ y pánować/ między nieprzyjacióły fwoimi muŃi *KrowObr* B4v; *BudBib Is* 63/19.

panować nad kim, nad czym (14): *RejKup* Zv; *LubPs* X; Aby zywiący poznali iż Nawyzfzy pánuie nád káżdym kroleŃtwem ludzkim *BibRadz Dan* 4/14, *Rom* 14/9; *RejPos* 133; *GrzegŚm* 5; wtwierdz mię moy Pánie krolu nad wżemi narody/ á ktory pánuiefz łam nád wżytkim. *BudBib Esth* 14/11; *BudNT Rom* 15/12; *CzechRozm* 11v, 123; *ArtKanc* Q20; Izáiałz mowi: Będzie korzeń Ieffego/ á ktory powłtanie pánować nád Pogány *WujNT Rom* 15/12, *Rom* 14/9; *SkarKazSej* 689b.

panować gdzie (10): A tedy więc dowiedzą fie iż pan bog będzie panował w domu Iacobowym y po wżitkich graniczach fwiata. *WróbŻołt* 58/14; *KromRozm III* Ev; *LubPs* O4v, X5; *KrowObr* 3, 19v; *BibRadz Ps* 58/14; A gdzie iedność y zgodá/ tám y Bog pánuie *Prot* Av; *ArtKanc* E20v; *LatHar* 399.

W połączeniu szeregowym (1): Pán Kryftus tu ná ten świat przyfzedł od Oycá fwego nie dla tego/ áby tu pánował/ krolował/ y rokazował/ iáko pánuią tego fwiata Krolowie [...]: Ale áby fię vkorzył/ vniżył/ y ludziom flufzył *KrowObr* 3.

W przeciwstawieniach: »panować ... służyć i naŃlugować, ukorzyć się, unížyc« (2): Iezu ktorys nie czeńnie panować/ ale pokornie flufić y naŃlugować przifzedł *TarDuch* B6v; *KrowObr* 3.

W formule modlitewnej liturgii katolickiej (4): abych tak prowdziwie [!] wziął tho/ o czo cie proŃę przez cię łamego Iezufa kryftufa pana nałzego ktory żywies y panuiefz z Bogiem oyczem w iednoŃci ducha fwiętego Bog/ przez wżytki wieki wiekow. Amen. *TarDuch* Dv, Dv, D2; *SkarŻyw* 584.

W charakterystycznych połączeniach: (*Pan*) Bog (*Ociec*) panuje (15), Jezus (*Krystus*) Pan nasz ((*Pan*) *Krystus*, (*Pan*) *Jezus*) (13), *Kościół*, *KroleŃstwo Ńwięte*, *Nawyzszy* (2), *Pan* (7), *Syn Boży*; czeńnie *panować*, *wiecznie* (*przez wszytki wieki wiekow*, *przez wieki wieczne*, *na wieki wiekom*) (6); *panować w łasce*, *w srogości*; *panować po kończynach ziemie*, *od morza do morza* (3), *od rzeki aż do końca Ńwiata* (*do granic okręgu ziemskiego*, *do granic Ńwiata ziemie*) (3), *na świat Ńzyroki*, *wŃzęd*, *po wszytkich graniczach Ńwiata*; *panować nad człowiekiem*, *w domu Jakobowym* (*w Jakobie*) (2), *nád kroleŃtwem ludzkim*, *krolom*, *ludu* (*nád wszemi ludźmi*) (2), *mocy morskiej*, *nád narody* (*w narodziech*) (2), *w pośrzed(ku) nieprzyjaciól* (*między nieprzyjacióły*) (4), *nád pogany*, *Ńwiatu*, *i nád umarłymi i żywiącymi* (*żywemi*) (*żywym i umarłym*) (6), (*nie*)*wiernym* (2), *wszem* (*wszytkim*, *wszytkiemu*, *nád wszytkim(i)*) (6), *wszytkiemu Ńtworzeniu*; *panować na stolcu*.

Szeregi: »krolować, (a) panować« (2): *RejZwiercPodw* 183v; Pan ná niebie vbudował/ łtolec mocny przygotował. Ná którym będzie krolował/ nád wźemi ludźmi pánował. *ArtKanc* Q20. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»panować, (a, i) rozkazować« (4): *RejKup* Zv; *LubPs* O4v; Wfzytkiemu temu łtworzeniu on [*Pan*] pánuie y rofkázuie *BielKron* 1v; *ArtKanc* E20v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»panować, rządzić« (1): boś [*Boże*] mi w głos powiedział/ Tyś mój łyn/ [...] Damci w dźiedzictwo wźelkié ludzkie plemię: Będźiefz pánował/ będźiefz rządził ziemię *KochPs* 4.

W przen (2) : Oto Bog wałz. Oto Pan Iehowá w mocy przyidzie/ á rámię iego pánuie mu. *BudBib* Is 40/10; niechay iuż twe Słowo wźędy pánuie/ wźyftkim rofkázuie *ArtKanc* E20v.

α. *W relacji między Bogiem Ojcem i innymi osobami boskimi [komu]* (4) : iż on łam ieft przez łię Bogiem: ktory/ y łynowi/ y duchowi ś. pánuie. *CzechEp* 272, 196, 244.

Szereg: »nie rozkazować ani panować« (1): żeby oćiec nic nie czynił przez łyná: (boby ták być muśiáło) żeby mu nic nie rofkázował/ áni mu pánował: á on też Bogiem będąc/ nic ná rofkázanie nie czynił *CzechEp* 195.

β. *O bóstwie pogańskim [czemu]* (1) : Wenus/ ktora bogátéy Ankonie pánuiefz *KochPam* 81.

d. *O szatanie, antychryście i innych złych mocach* (20) : prawdá to, iż łię Antychrist z żydow począł: [...] y z nich pánuie. *CzechEp* 410, 425.

panować miedzy kim (1): miedzy ktoremi [*łłuszczami*] on omyłny czárt przez niemáły czas pánował *RejPos* [203].

panować nad kim (5): *KrowObr* 120v [2 r.], Rr2v; *RejPos* 15v; Szátan pánuie nád námi/ Ktorzyłmy przez Adámá w grzechu záwiedźieni *ArtKanc* A3.

panować w czym [= nad czym] (1): gdyż mocnieyfzy ná deń [*Chrystus nad szatana*] przyłzedłzy/ [...] łupy iego pobráł: to wźiáł/ co miał: y w czym pánował przez czas długi. *BiałKat* 21.

panować gdzie (7): gđzie proznowánie pánuye/ tám też bez pochiby diabeł pánuye. *Mącz* 331b; *RejAp* 24v marg, Ee3v; *WujJud* 127, 127v; W Rzymie Antychrist pánowácmiał [!] *CzechEp* 375 marg, 412.

panować jak długo (4): Antychrift nie będzie dłużej pánował/ iedno przez pułczwártá látá *WujNT* 864, 869, 885, Xxxxxv.

W charakterystycznych połączeniach: antychryst panuje (6), bestyja, czart (3), diabeł, duch nieczysty (3), szatan (4); *panować nad narodem ludzkim*; *panować przez czas długi (niemały)* (2), długo, [*ile*] *miesiący*, (*przez*) *pułczwarta lata* (4).

Szereg: »panować a rozciągać sceptrum« (1): ktory [*czart*] pánował á rołciágał to łceptrum łwoie od początku łwiátá nád [!] narodem ludzkim *RejPos* 15v.

e. *Prawdopodobnie*: *Być patronem [nad czym]* (1) : Oto ten marćin niebo otwiera/ nád morzem pánuie/ wrzody vzdrawia. *KrowObr* 175.

f. *W ujęciu astrologicznym o ciałach niebieskich i znakach zodiaku*: mieć władzę nad istotami żywymi, organizmem ludzkim lub poszczególnymi obszarami ziemi (19) :

panować komu, czemu (14): Sathurnus [...] Panuie theż Sukiennikom/ łzewczom Garbarzom/ gornikom/ y wźelkiem robothnikom *FalZioł* V 50v; Bolaczkam, zamierzknieniu w oczu/ kurczowi/

Cordijacze, częŝtemu omdlewaniu/ remie/ obrażeniu wft: Słończe panuie. *FalZioł* V 51; Wodam wielkim/ rzekam: [*Miesiąc*] panuie. *FalZioł* V 51v, [*8]v, V 49v [2 r.], 50v [2 r.], 51, 51v [2 r.]; Ktorem członkam ktore znamię pánuie/ ná tey figurze śnádnie obaczyć możefz. *Goski* *; ábowiem Prufkiew Ziemi pánuie Rák znamię niebieŝkie. *LeovPrzep* B2v, D3v.

panować nad czym (4): Skop [...] panuie nad kolerą. *FalZioł* V 49v; [*Słońce*] Nad ludzmi, Krolmi, nad Lwy nad orly. nad Sokoly panuie. *FalZioł* V 51, V 49v, 51v.

panować gdzie (1): Iż w tim tam kącie północnego wchodu panuie płaneta Saturnus z znamieniem Wodnikiem *MiechGlab* 36.

Szereg: »w swej mocy mieć i panować« (1): [*Wenus*] gich [*pań i panów*] wbiór wŝytek w fwey mocy ma/ y gich ŝtroiom nadolnem [= *organom płciowym*] panuie. *FalZioł* V 51v.

2. *Dominować, podporządkowywać sobie, mieć uprzywilejowaną pozycję; dominari* *HistAl*, *PolAnt*, *Vulg* (44) : A ták kiedy ná ŝwiecie złoŝciwi pánuią/ Tedy ŝrogoŝ á pychę márną okázuią. *RejWiz* 140; *BielKron* 214v; ále to zá tym iŝ nie może/ áby ci ktorzy ná ŝiemi pánuią/ mieli też być y ná niebie Pány? *CzechRozm* 123, 16v [2 r.].

panować komu, czemu (19): *HistAl* 17; *BielKom* D3v; Trzeći Zorobabel powiedział/ iż nie máŝ nád niewiaŝty/ ktore tym wŝytkim rzeczám/ winnicam y krolom pánuią *BielKron* 115v, 1v, 81, 115v [2 r.]; *BielSat* H2v; A mądroŝcią twoią ŝpráwiŝeŝ człowieká áby pánował wŝytkim rzeczám od ciebie ŝtworzonym. *BudBib Sap* 9/2; Nie iżebyŝmy pánowali wáŝzey wierze/ ále pomocnicy ieŝteŝmy rádoŝci wáŝzey. *BudNT 2.Cor* 1/23; *NiemObr* 18; *BielSjem* 10; *WujNT 2.Cor* 1/24, s. 626 [2 r.], Aaaaa3v, Ccccc3v; Vlkrom choć rozgą twoią ciało záŝlepione/ [...] Niech ŝie wŝtyda że prágnie duŝzy fwey pánować *SzarzRyt* B2.

panować nad kim, nad czym (19): *BielŻyw* 39; *KrowObr* 3v [2 r.], 40, 225; Niechayże pánuie [*człowiek*] nád rybámi morŝkami/ nád ptaki powietrznemi/ y nád ŝwierzety/ tákże y nád wŝytką ŝiemią/ y nád gádem płázáiacem ŝię po ŝiemi. *BibRadz Gen* 1/26, *Gen* 3/16, 7s 11 arg, 3.*Esdr* 4/15[14] [2 r.], 22, *Eccli* 17/4; *WujJud* 155; (Y obaczyłem że przyŝedł) čás ktorego pánuie [*dominatus est*] człowiek nád człowiekiem ná złe ŝwoie. *BudBib Eccl* 8/9; *CzechRozm* 16v; *CzechEp* 331; *NiemObr* 18; Ktory [*ŝw. Piotr*] wyŝŝzey powiedział/ iż niechciał pánować nád wiára ich *WujNT* 627; Lecz náuczác niewieŝcie nie dopuŝzczam/ áni wládac mężem (*marg*) pánować nád mężem. L. (-) *WujNT 1.Tim* 2/12.

panować na czym [= *czemu*] (1): Mare tenere, Morze trzymác/ to yeŝt/ pánować ná morzu. *Mącz* 446b.

W przeciwstawieniach: »panować ... pod mocą być, ołdować« (2): (*did*) Pokuŝá [*do Anioła*] (-) [...] Wŝpomnięć to przeŝládowanie/Y kijem odpowiedanie/ Gdy tobie będę pánował / A ty mnie będzeyŝ ołdował *BielKom* D3v; w boleŝci będzeyŝ rodziłá dziatki/ y pod mocą mężową będzeyŝ: á on bedzie pánował nád tobą. *KrowObr* 225.

W charakterystycznych połączeniach: ciało panuje(-q), człowiek (2), człowiek człowiekowi (nad człowiekiem) (2), krol, litoŝciwi, lud, mąż (2), niewiaŝta (3), starszy, złoŝciwi; panować nad bestyjami, duszy swej, nad dziedzictwem Pańŝkim (Boŝym) (3), nad gádem, nad kapiany, krolom (2), ksiąŝetom, ludziom (2), mężom (nad mężem) (2), morzu (nad morzem, na morzu) (3), nad nieprzyjacióły, ptakom

(nad ptakami, nad ptastwem) (3), rybom morskim (nad rybą morską) (3), nad trzodą Pana Krystusową, wierze ([czyjej]) (nad wiarą [czyją]) (8), winnicam, wszystkiemu, wszystkim rzeczam (2), nad (wszytką) ziemią (ziemi) (3), źwi(e)rzętom (nad zwierzęty) (4).

Szereg: »nie rozkazować ani panować« (1): Nie day łobie żenie rofkazować, ani łinom nad łobą panować. *BielŻyw* 39.

a. *Być zwycięzcą* (1) : Témi czáfy/ Król Duńłki pływał z wołkiem mocny/ Czekáiąc ná łąsiádá/ chciałby łye łkolztować/ Komu każe łilny Mars/ y łczęśćie pánować. *KochPam* 85.

3. *Być właścicielem, rozporządzać, użytkować; dominari JanStat* (7) : *RejRozpr* Ev; Aby mię śmierci oddał/ o tym przemyśláiąc. A w pożądnéy puściznie ręce nieochronné Swé moczył/ y pánował ná czáfy potomné. *GosłCast* 62.

panować nad czym (1): lepiej łie ćiełfyć trochę á łpráwiedliwego nábyćia niż pánować nád wielkoćią obyczáiem złoćiwych [*Melius est modicum iusto super divitias peccatorum multas Ps* 36/16] *RejPs* 55.

panować w czym (4): Omierzłá mi też y praca ktorą podeymowałem pod łłońcem/ iż iá zołtáwiam drugiemu po łobie/ [...] á będzie pánował we włzytkiej pracy moiey/ ktoreiem s pracą nábywał *BielKron* 79v; *WierKróc* A2v; *SarnStat* 588, 631.

4. *Występować, trwać, szerzyć się; znajdować się; dominari, regnare HistAl, Modrz* (148) : Tego roku ácz był dobry vrodzay ná żywność/ ále ognie y mory barzo panowały *BielKron* 419v, 136, 218v *marg*; Niebyło [dawniej] tey chciwołci/ ktora dziś panuie *KochSat* B2; *Mącz* 181a; A przeto iełli gorąca wilgość pánuie/ á ma [chory] krwi dołyc/ á láthá młode/ puścić krew *SienLek* 117; *LeovPrzep* A2v, Dv; *GórnDworz* H7v; *BielSpr* 8; A przedsię tácy ieltełmy ludzie/ iż przeciwko iáwney prawdzie/ dopułzczamy kłámłtwu przez tak wiele wiekow pánować *ModrzBaz* 30; *SkarJedn* 3, 148; Raz chmury pánuią/ y grom łrogi: á potym Bóg obdarza świat pogodą *KochFr* 85; *KochPhaen* 11; *BielSjem* 26; To łą łtáré Státuty, ále zwyczáie Krákwłkie, té teraz pánuią, y onych łie dźierzą. *SarnStat* 693; *PaxLiz* D2.

panować z czego [= powstawać] (1): Contagium [...] Morbus qui ex contactu contrahitur - Choroba ktora z toknienią [lege: dotknienia] panuie, dziedziczną choroba, przimiot. *Calep* 253a.

panować komu, czemu (4): ktore [dziecię] gdy miało korzen Píwonijey ná łzygi nigdy mu tha niemocz niepanowała *FalZioł* I 97c; To też trzebá bączyc/ iżby zówždy gorącość przyrodzona panowałá/ temu co zielez *SienLek* 4, 24; *KochPam* 82.

panować gdzie [o miejscu] (36): *BielŻyw* 83; iż złoć pánuie wpośrodku przybytkow ich á łnadz y w przybytku łercá ich *RejPs* 82; *LubPs* aa2v; trzy dni będzie powietrze morowe pánować w ziemi twoiey. *Leop* 2.Reg 24/13; *BibRadz* Ez 22 arg [2 r.]; Tegoż też czáfu ogień wielki pánował w Krákwie *BielKron* 396v; wiáthr ktory zowiemy Eurús v nich [Samojedów] pánuie. *BielKron* 445, 206v; *Prot* C2v, D4v; *LeovPrzep* A3; *RejPos* 313; Bo tu w tey ziemi łkárby nie pánuią drogie/ Iedno Rudy Ołowne/ á Zelázo łrogie. *BielSat* L4v [idem *BielSjem*]; *BudNT* przedm c2v; *PaprPan* Ff4v; *ModrzBaz* 19, 71, 82v; *KochTr* 22; Potym 1473. wielka łuchość pánowałá w Polźce y w Litwie *StryjKron* 652, 557; *NiemObr* 173; Nie zówždy niepogodá ná niebie pánuie *KochEpit* A2; *KochFr* 57, 95; *BielSjem* 28; *PudłFr* 64; *GórnRozm* I3v; iełli kárnołci ná wyłtepné nie máłz/ tám bez pochyby włzetecznołć/

y fawola pánowác: muśi *KochWr* 30; *Phil* P2; *WujNT* 136; *GoslCast* 55; *SkarKazSej* 675b, 705b; Lecź teraz y złe wiátry ná morzu pánuią *PudłDydo* B4v.

panować gdzie [o sytuacji; w tym: w czym (3), przy czym (2)] (5): poznałem że y w tych rzeczach iest wielkie trapienie ducha/ przeto że przy wielkiej mądrości wielki gniew pánuię *BielKron* 79; Głod/ y ftráfzliwy mor/ w nim [w *żywocie ludzkim*] częłto pánuię *WisznTr* 32; *ZawJeft* 39; áby iuz z tych Labiryntow/ ktore dotychmiałt pánowály przy łądziech/ Rzeczpołpolita mogła bydź wyprowadzoná. *SarnStat* *8v; *SkarKazSej* 659a.

panować gdzie [o podmiocie stanu, cechy lub działania człowieka, zespole ludzkim, części ciała itp.; w tym: w kim, w czym (21), między kim (8), u kogo (2), po czym (1), przy czym (1), gdzie, tam, tu (9), z obu stron (1)] (43): A to pokufzeniem bywa poznano/ iako przy ktorich rzeczach z ziemie vrołlich ogień żywiolny pánuię *FalZioł* [*7]; Teź ten plałtr iest dobry przykładać gi na członki w ktorich pánuię kurcz *FalZioł* III 17d, I 10a, 72a, 112b, c, V 10, 88v; *GlabGad* C5, D7v, E6, F5, L5v; v nas łakomłtwo pánuię *MiechGlab* *2v; wźak poki żywot będzie panowach [!] w ciałach walźych/ koni niezlicznych dołtaniemy/ ale iefli ftradamy żywota cielełnego/ nie będzie nam pożyteczna obfitoć koni. *HistAl* D2v, 16; *KromRozm III* D5v; *Mqcz* 120a, 331b; *SienLek* 50v [2 r.], 100, 147v; *WierKróc* A4; (*nagł*) Málcher Paniewłki ná Tyłmienicy. (–) LEdwe nie Krezułowo tu łzczęłcie pánuię *PaprPan* G3, O4v; *ModrzBaz* 10, 114; *SkarJedn* 19; Błuzniérłtwo łzczéré w wściech twych pánuię *KochPs* 75, 172, 196; *SkarŻyw* 440; Swiadcźą Hiłtorye/ iź przez dlugi czás/ nieprzyiáźni/ łwary/ złorzeczeńłtwá: náoftátek/ y mordy/ z obu łtron pánowály. *NiemObr* 130; *WerGośc* 203; *ZawJeft* 42; *Phil* K3; Przeto póki pánuię Wiołná w twarzy twoiéy Day fie/ Háńno/ nápatrzyć wdźięcznéy krafy łwoiéy *KochFrag* 21; *PowodPr* 74; Aby nie pánowála między wámi łroga. Niezgodá y teź zazdrość ku odniełzeniu łławy *CzahTr* F3, Ev, E3v; *SkarKazSej* 675b.

W przeciwstawieniu: »panować ... ustępować« (1): gdzie opilłtwo pánuię/ rozum/ zdrowa rádá/ rołtropność/ mądrość włtępią *WerGośc* 203.

W charakterystycznych połączeniach: *afekt panuje(-q)*, *bezpieczność*, *bluznierstwo*, *błqd bol(eśc)* (4), *chciwość* (2), *chmury*, *choroba*, *chrobactwo*, *cieplice*, *cnota*, *dobra myśl*, *głod* (2), *gniew*, *gorąca wilgość*, *gorącość (przyrodzona)* (2), *grom*, *grzech* (4), *jad*, *język [jaki]* (2), *kłamstwo*, *komety*, *kurcz* (2), *labirynty*, *łakomstwo* (2), *miłosierdzie*, *miłość*, *mor* (3), *nędza*, *niekarność*, *niemoc* (2), *nienawiśc*, *niepogoda*, *niesprawiedliwość*, *niezboźności*, *niezgoda* (6), *odszczepieńłstwa*, *ogień* (6), *opilstwo* (2), *pary a dymy z melankonijej*, *pijańłtwo*, *płochósc*, (morowe) *powietrze* (5), *powietrzność*, *powodzi*, *prawa*, *prawda*, *proznowanie*, (nie)przyiáźń (2), *pycha* (2), *radość*, *rozboje*, *rozerwanie*, *rozkosz*, *rozum* (2), *rudy ołowne* (2), *skarby* (2), *spor*, *stałość*, *statek*, *suchość*, *swary* (2), *swawola (swowolności)* (2), (nie)szczęłcie (2), *łniegi*, *towarzystwo*, *łroski*, *uprzejmość*, *wiara*, *wiatr(y)* (5), *wieczny dzień*, *wilgota przyrodzona*, *wiosna*, *wrzod*, *wszeteczność*, *zarazy*, *zazdrość* (2), *zdrada*, *złorzeczeńłtwo*, *złósc* (4), *znoj*, *zwyczaje [jakie]*, *łzelazo* (2), *łzołc*, *łzywot*; *panować w Jeruzalem (w miełcie jerozolimskim)* (2), *w Kołściele*, *w Krakowie*, *w krolestwie (Pana Krystusowym)* (2), *w Litwie*, *na morzu*, *na niebie*, *w Niemcech*, *w Polsce*, *w Rzeczypospolitej* (2), *w Rzymie*, *na łwiecie* (3), *w wielu krainach*, *po wszyłkiej Koronie*, *w [jakiej itp.] ziemi* (4); *panować przy mądrołci*, *w nieszczęłciu*, *przy łdźciech*, *w wolności*, *w żywocie [= łyciu] ludzkim*; *panować w domu [czyim]* (2), *między hardemi*, *z obu stron*, *między wszemi łdźmi*;

panować w ciałach (po wszystkim ciele) (2), w członkach (2), w człowiecze, w dzieciach (dziecięciu) (2), w głowie (w połowicy głowy) (2), w jelitach, w macicy, w ranie, w twarzy, w uściech, w żołądku, w żyłach, w żywocie; barzo panować, [ile] dni, przez długi czas, dziś, wielce, przez wiele wieków.

*Zwrot: »szeroko panować« (2): Ponieważ przeto ięzyk Grecki tak szeroko za Apostołow y po Apostolech pánował *BudNT przedm c3*; bárzo szeroko między wżemi ludźmi ten áffekt pánuje *Phil K3*.*

*W przem (1) : Yefli kto w korabyu Noego [tj. w Kościele] nye będzie/ zginye/ gdy potop pánuye. *KromRozm III O4*.*

a. Przeważać ilościowo (40) : *A kázde przyrodzenie s tych czworgá [tj. krwi, melankolii, flegmy i kolery] iednego/ Závždy więcey musí mieć [...]. Bo by melánkolia lámá pánováłá/ Pewnieby prętko głowá kázda ofzálálá. *RejWiz 117v*; A od tego czáfu/ áz zálye do Czternałtego dnia Lutego/ Flegmá pánuje *SienLek A2, 41v, 42 [2 r.]*.*

panować komu, czemu (13): *ołowi barzo panuje Melankolia *GlabGad C*; Komu lepak pánuje Pypeć/ álbo flegmá mokra á zimna/ Tácy ludzie bywáią tłusći/ leniwi/ niedowćipni *SienLek 29v*; Abowiem Krew z flegmą pánuje Dzieciom áz do Czternałcie lath. *SienLek 42, 30, 41v, Ttt4v [2 r.]*, *Vuu2 [5 r.]*; Więc ludzkość/ á Senatorłka powagá mądrze [w nim] były złożone/ y włádzone/ że rozeznáć żaden nie mógł/ co czemu pánováłó. *GórnDworz B7v*.*

*panować gdzie [o miejscu] (3): *FalZioł V 7v, 54*; A przed dwyemá łty lat niemáły czás tám/ tákże y w Konstántynopolu nálfy/ to yeft ktorzy z námi á kołcyółem rzymłkim dżyerzeli/ á nye Grekowe pánováłi. *KromRozm III L6*.*

panować gdzie [o człowieku, w tym: w kim, w czym (13), tam (4), gdzie (1)] (18): *ludzie w ktorych kolera panuje y w ktorych Melankolia obphituie maia się powłciagać od luku [= cebuli] *FalZioł I 101c, I 98d, 100a, V 12v, 50, 50v*; Bowiem fie one [paznochy] rodzą z wilgoti wnętrzney, á iaka ona tam panuje takie fie też paznochy wkażuią *GlabGad D4v*; w niewiałtach zimno panuje ktore z przyrodzenia na doł ciągnie *GlabGad D5v, 18, L4*; Gdzie pánuje iálna żółć/ gorąca y fucha/ táki człowiek bywa pyłzny *SienLek 29v*; I tymżec też obyczáiem ty cztery wilkości [krew, kolera, melankonija, flegma] pánuią w ciełech náłzych/ podług wiekow y lat. *SienLek 42, 23v, 24, 29, 122v, 140v, Vuu3v*.*

W przeciwstawieniu: »panować ... być poddanym« (1): *A tak iáko czworo záczęćie [tj. ziemia, ogień, woda, powietrze] ielt/ ktore wilgościam pánuią/ tákże theż wilgości łą cztérzy ktore im łą poddáné *SienLek Vuu2*.*

W charakterystycznych połączeniach: flegma panuje (6), gorącość ogniowa, kolera (czarna) (4), krew (2), krew z [= i] flegmą (z kolera) (3), melankonija (8), nitrzyna, ogień z wietrznością, pypeć [= flegma], wietrzność, wilkość (wilgota, wilgotność) (5), woda, ziemia (z wodą) (2), zimno, (czarna, jasna) żółć (5); panować ciału (w cielech) (2), w człowieku, dzieciom, w flegmatykach, w lewym boku, w (młodych) ludziach (5), w niewiastach (2), ołowi, wilgości(am) (7), w wodnych żywiołach; panować od [jakiego] czasu aż do [którego] dnia (2), aż do [ilu] lat (2).

Zwrot: »więcej panować« = przeważać [szyk zmienny] (3): *A [wilkość koleryczna] prawą ftronę głowy zawłze trapi/ abowiem tam więcey panuje. *FalZioł V 7v; RejWiz 118; SienLek Vuu3v*.*

Synonimy: 1. krolować, rozkazować, rządzić, sprawować, władać; 2. przewodzić; 3. dzierżeć, mieć, trzymać.

Formacje współrdzenne: opanować, opanować się; opanywać; paniczkować.

Cf PANOWANIE, PANUJĄCY

AŻ, (ZCh)